

«Tule tagasi oma hiide!»

Meie kihelkond on olnud tiheda asustusega, seetõttu ka muinsustest rikas. Eriti arheoloogiamälestiste poolest. Viie linnamäe kõrval on rohkesti muinaseestlaste pühakohi: ohvrikive, allikaid, kivikalmeid. Vähe on säilinud ohvrihiitest, ka mälestusi neist on vähe. Nimetada saaks siiski paarikümnet. Vanim märg on Salumäe kohta a. 1241.

See rikkus kohustab meid, kodu-uurijad ja muinsuskaitsejaid, uurima oma kodupaiga ajalugu: külasid, koole ja koolmeistreid, mineviku kultuurielu, rannaelu (laevandust ja meresõitu, pere-märke, kapteneid jm.) ja kolhooside ajalugu. Asutasime oma koduloomuuseumi. Tähistame kadunud külasid ja koole mälestuskividega. Korraldame KODUPAIGAPÄEVI.

Selle aasta lehekuu 20. päeval kell 13 saab teoks Viru-Nigula Muinsuskaitse Seltsi ja noortearalaste klubi «Tõlet» eesvõttel ning roheliste ja kodu-uurijate toetusel meie X KODUPAIGAPÄEV «Tule tagasi oma hiide!». Tegelikult on see topehtüritus, mis algab mälestuskivi avamisega kohaliku nõiale (nõiaaks peetule) Kongla Annele. Selle naise üle peeti kohut Pada mõisas 2. V 1640. Säilinud on selle nõiaprintsessi protokoll. Hukkamise kohta märges puudub, kuid tõenäoliselt põletati ta tuleriidal. Sama arvas ka sündmusest praost O. W. Masing. Ta kirjutab oma «Marahwa Näddala-Lehes» 1825: «Suuresugu inimesed, nenda kuidad needki, kes rahva õpetajaks pandud, ei Jumalasõna ega tõetundmise poolest mitte targemad olnud kui kõik muud: Waid et ka nemadki tühja uskund ja äbausku paelus kinni olnud...» Edasi näitab Masing kätte Anne arvatava hukkamispaigagi: «Ümbes pool wersta maad kiriku suust paremat kätt kingukesel, mis vanal ajal hukkamise paigaks olnud, kus kurjategijaid ärakukatud ja nõidu põletatud.»

Rahva mälu on säilinud vaid häbitulp kiriku ees ning Kongla nime kandev jõgi ja talu.

Loodan, et selle ettevõtmise mõtet — teadvustada rahvale tõeselt ta ajalugu, sealhulgas mõista hukka üldise vaimupimeduse mõõdanik — toetavad kõik edumeelsed inimesed. Seda enam, et sama tegi progressiivne kiriku- ja kirjamees Masing juba 165 aasta eest.

Urituse teine osa toimub Samma ohvrihiies, Padaorust paar kilomeetrit lõuna pool, Pada jõe kõrgel kaldal Silmaallika kohal Samma külas. Aasta tagasi istutasime üle saja noore puu endisest hiest säilinud tamme juurde. Rahvas sai elada kaasa ohverdamisrituaalidele. Siinkohal ei saa ma jätta meenutamata naaberkihelkonna Lüganuse neiu Elina Männi mälestust tollest TAMMEPÄEVAST:

«...Tol päeval suutsime mõista puid ja esivanemate hingede kõnet. Oskasime endasse lasta Samma hiie salavõimu. Tol 20. lehekuu päeval Viru-Nigula kihelkonnas nägime Samma hiie uuestisündi. Olime hiie istutajad. Tundsime ennast kahestumas hiieks ja sipelgaks. Hiie väe ja jõuga istutasime endile pühi puid rüvetatud maa peale. Sipelgaina palusime Maalt andestust talle tehtud valu ja vaeva pärast... Kahju oli endast, häbi esivanemate ees. Kas võlg sai tasutud? ...Taas kasvavad hiiepuud, taas on puhtaks muutunud Silmaallika vesi. Läheb aastaid, aastakümneid. Teie, hiiepuud, kasvate.

Tulen minagi, mis sest, et võõras, naaberkihelkonnast, tulen minagi kord ära tundma Aket ja Keat, enda kätega istutatud tammehõrseid. Ake, sinu tunnen ma ära laia krooni ja tugevate oksaharude abil, ja Kea, sina nõtket ja peenepehlist tammepiiga, köidad ehk juba eemalt silma. Meie punutud kõrresõrmus on siis su oksalt kadunud. Oled sellest välja kasvanud... Pääke on loojumas, loits tule ümber lõppenu. Hakkame end koduteele seadma. Ei, ärge kartke! Head inimesed, kes teie eest silani, on hoolitsetud, ei jätta teid ka edaspidi ükski. Usku ja usaldage, neid. Taara avitab.»

Nüüd, aasta hiljem, kõlab Samma hiies jälle rahvamuusika, võetakse sõna omakultuurist ja maausust. Osaleb teadlasi ja ajalooühilisi Tartust, Tallinnast ja mujalt, tuleb Vigala Sass oma tammeistikuga. Saame osa muinaseestlaste vaimumaailmast, tunnetame ta suhet loodusega, ta rohelist usku, teda ennast, meie esivanemat.

HELMUT ELSTROK,
Viru-Nigula Muinsuskaitse Seltsi
esimees